

A.A.Rusu, I.A.Pop, G.Drăgan, Izvoare privind evul mediu românesc (Țara Hațegului în secolul al XV-lea).

REFERAT

Volumul de documente hațegane pregătit de cei trei mai tineri cercetători clujeni (toți trei deveniți doctori în istorie în ultimul an) și depus spre tipărire la Editura Dacia, răspunde unei cerințe stringente a istoriografiei românești, aceea de a dispune de propriile sale instrumente de lucru. Este știut că, mai ales pentru Transilvania, sîntem nevoiți să folosim edițiile maghiare de documente, dar situația este oarecum asemănătoare și pentru celelalte provincii istorice și fiind valabilă deasemenea în domeniul izvoarelor narrative.

Ritmul publicării corpusului național de izvoare diplomatice (DIR, ulterior DAH) face ca - tot pentru Transilvania - perspectiva realizării volumelor acoperind secolul al XIV-lea să se plaseze către mijlocul veacului următor, deoarece după patru decenii de la inițierea acțiunii abia s-a ajuns la anul 1369. Despre publicarea documentelor transilvănene *intra munda* din secolul al XV-lea într-un Corpus unitar nu poate fi decît vorba. Cu alte cuvinte, inițierea unor volume regionale este la stadiul actual singura soluție pentru a determina progrese în această direcție. Soluția este consacrată în practica editării de izvoare iar excelentul volum de Diplome naramuresene publicat acum 90 de ani de I. Mihalyi dovedește din plin eficiența unei asemenea inițiative.

Pe lîngă stringerea meticuloasă din volumul de documente străine - în special maghiare - a informațiilor referitoare la trecutul Țării Hațegului (anii 1401-1475), autorii publică pentru prima oară un număr important de documente inedite sau cunoscute doar prin registre, punînd astfel la dispoziția cercetării un capital foarte valoros de informație referitoare la una dintre cele mai importante vetre de istorie românească din Transilvania. Apariția volumului se justifică astfel pe toate planurile iar autorii merită din plin felicitări pentru munca anevoioasă, de mare migală și competență la care s-au angajat, activitate puțin remuneratorie și puțin atrăgătoare mai ales pentru generațiile mai noi.

Aceste observații cu caracter mai general ar trebui completate cu însemnări de detaliu și cu caracter tehnic, care ne sînt însă interzise de caracterul volumului și de faptul că nu poate fi în sarcina noastră verificarea perfecțiunii transcrierilor și a aparatului critic necesar editării de documente. Desigur că este foarte probabil

ca unele documente AM/EA/ACHPAT publicate deja integral sau doar ca regeste, eventual doar semnalate, să fi scâpat atenției autorilor, după cum este cert că în viitor vor mai apărea multe alte izvoare asemănătoare. Cred că aceasta nu constituie un impediment în publicarea volumului, asemenea acțiuni sînt permanent perfectibile, iar Diplomele maramureșene din secolele XIV-XV ar fi duble numeric în cazul unei reeditări actuale, ceea ce nu le scade deloc valoarea și eficiența pentru istoriografia românească. Ar fi oricum în interesul autorilor și a noastră a tuturor dacă Editura Dacia ar obține un referat de strictă specialitate, faptă, de la un cercetător familiarizat cu arhivele transilvănene și cu activitatea de editare a documentelor latine medievale (S. Jake, C. Feneșan, I. Dani etc.) care ar putea contribui la scăderea numărului probabilelor imperfecțiuni. Putem oricum semnală, pe linia afirmației autorilor că au urmărit includerea în volum și a informațiilor (grafite) în limba slavonă provenind din mediul hațegian românesc, că au omis pisania din 1406 de la Streisengeorgiu, deși această localitate se cuprinde în limitele teritoriale în care chiar ei au înțeles să abordeze "țara" și districtul Hațegului (vezi doc. nr. 85 cu informații despre Streisengeorgiu).

O privire aruncată asupra celor 300 de documente și mai ales asupra regestelor din capitolul introductiv (p. XXXVI-L) m-au convins că volumul poate fi perfecționat și sub alte aspecte. Astfel, numerele "dărui" despre care se tot vorbește în regeste, sînt în realitate întăriri sau confirmări, recunoașteri exprese, a unor stăpîniri de fapt mai vechi, iar autorii folosesc de altfel termeni. Dece să regestese "Dăruiere Mășoarei pentru Cîndești" la 1404 (doc. nr. 12, cînd se știe prea bine că documente din 1360 și 1394 reflectă stăpînirea satului de aceeași familie. Regestarea frecventă în formă "celi din Rîu Bîrbat" sau "celor din Părcădia", "celor din Cînciș" etc. (vezi doc. 23, 102, 123, 125 etc. etc.), oltă vreme pentru alții se folosește numele familiei (Cîndești, Mășinești) sau numele satului (sălășeni, silvășeni), iar pentru alți beneficiari se vorbește despre "onezii din ...", mi se pare că ar trebui să sufere o unificare, fie și parțială, eventual sub forma "onezii din .." deoarece pentru cancelarii chega a fost orice proprietar sau posesor de pămînt. În doc. nr. 3 nu este vorba de o "zălogire" ci de o "vînzare" (textul este foarte clar: dedissent et vendissent), în doc. nr. 27 și 36 nu este vorba de satul Pînuș ci de "Pytrus" care este actualul sat Petros (de unde a pornit numele Petreșanilor!), Rîul Mare nu este "fosta apă a Hațegului" (p. III) deoarece acest din urmă hidro-nim l-a purtat rîul Galbena, după cum reiese dintr-un document din anul 1377 pe care l-am analizat pe larg, numele Pál menționat de dr

cumentele latine ca Paulus nu trebuie să apară în traduceri românești ca Paul (cf. doc. 13) ci ca Pavel, satele Pala Mare și Pala Mică nu sînt "sate dispărute" (vezi doc. 1, 63 etc.) ci sînt actualele Băuțaru Superior și Inferior (dece să accentuăm inutil senzația instabilității satelor hațegane românești!), termenul de "frate copârtaș" pe care autorii îl folosesc frecvent are în limba română forma consacrată de "frate devîlmaș" (tot autorii precizează la p. XXVIII că au încercat să imprime traducerilor o amprentă arhaizantă!), numeroase sate identificate între timp în studiile subsemnatului sînt prezente în volum cu numele documentar fără corespondentul actual (vezi de pildă Ohaba din doc. nr. 3, despre care chiar un document din secolul al XV-lea afirmă că "cu alt nume Fărăcîdinul de Jos), iar aceste observații ce par de detaliu dar care nu sînt totuși neglijabile în realizarea unei bune editări de izvoare, ar putea continua pe pagini întregi. Nu este vorba de o obiecție de fond, ci doar de propunerea unei revizuiri atente a întregului text, înainte de a fi cules.

În ceea ce privește partea introductivă a volumului, mi se pare cumplit scrisă și corespunzătoare stit adevărului istoric cît și principiilor și orientărilor din istoriografia noastră, poate cu excepția "dezinteresului cu care confrății (lui N. Iorga) priviseră ~~realitățile locale ardălene~~" (p. XVII), ce pare un reproș (gratuit!) al istoricilor "intracarpatici" adresat pe nedrept celor "extracarpatici" din perioada respectivă.

În încheiere, apreciez volumul ca foarte util, la un nivel profesional remarcabil (ce ar putea fi încă mai bun în cazul în care autorii ar mai stărui puțin asupra textului), corespunzător unor necesități stringente ale istoriografiei românești (ce bine ar fi dacă s-ar reedita în formă completată Diplomele maramureșene, sau dacă cineva ar întocmi un volum de Documente ale Țării Făgărașului, care să premerge în timp Urbariilor!), iar apariția lui va da desigur un impuls demult așteptat cercetărilor privind evul mediu românesc transilvănean, cercetări în care dealtfel autorii, folosind documentele pe care le citează acum, au dat deja fiecare dintre ei contribuții importante.

17 octombrie 1988

Dr. Radu Popa

Institutul de Arheologie